

פרשנות קראית בערבית-יהודית

עיונים במדף נשכח בארון הספרים היהודי

ד"ר מרים גולדשטיין

שיעור 1: עולם ומלואו בערבית

הקדמה של יעקב אלקרקסאני לפירושו לפרשת בראשית

אני - כאשר סיימתי לחבר את החיבור הזה, על פירושי התורה בחלקים הבלתי-הלכתיים - התבוננתי במה שיצרתי בפירוש פרשת בראשית וראיתי שהוא ארוך מאד, ושהרביתי בו דיונים בעניינים שקשורים להיגיון ופילוסופיה, ושהפירושים עצמם כמעט תובעים בדיונים האלה, עד כדי עייפות הקורא...

תשובות נטרונאי בר הילאי גאון (מהד' ברודי), כרך א', 152-154

ניצני שינוי

אמר רב נטרונאי גאון: אילו שאין מתרגמין ואומרים אין אני צריכים לתרגם תרגום דרבנן אלא בלשון שלנו, בלשון שהציבור (מתרגמין) מבינים, אין יוצאין ידי חובתן, מאי טעמא, דהדין תרגום דרבנן על קראי אסמכוה רבנן, דאמר רב איקא בא אבין אמר רב חננאל אמר רב (פגילה ג ע"א, נדרים לז ע"ב) מאי דכתיב (נחמיה ח, 8) ויקראו בספר תורת האלהים מפורשם ושום שכל ויבינו במקרא - בספר תורת האלהים זה מקרא, מפורש זה תרגום, ושום שכל אלו הפסוקים. וכיון דכן הוא, לא אפשר דלא מתרגמינן בהדין תרגום דרבנן.

מתוך: חגי בן-שמאי, "חדשים גם ישנים: ההקדמה הגדולה" וה'הקדמה הקטנה' לתרגום רס"ג לתורה", תרביץ סט (תש"ס): 201-202

בשמך רחמנא ההקדמה הגדולה ברוך ה' אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו [על פי תהילים עב, 18]. יתברך ה' אלוהי ישראל המאמינים, האחד, הקדמון, הדובר אמת בהבטחתו, האוהב, הרחום: אמר מחבר הספר הזה: הרצון אשר אין שהות בינו ובין התגלות [בחוש של] הפעולה המכוונת בו, הוא של הקדמון יתגדל, שכאשר הוא רוצה שדבר מה יהיה, הדבר הווה בלא משך זמן [המפריד] בין הרצון וההיווצרות. דבר זה, אף על פי שהשכל יודע אותו

בחוש, כלומר שהבורא אינו זקוק לשום משך זמן להשלמת פעולתו, הרי גם המקרא אומר במפורש, שהרי אמר על פעולת הבורא 'כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד' (תהילים לג, 9), ועוד אמר השלח אִמְרָתוֹ אֶרְץ עַד מְהֵרָה יְרוּץ דְבָרוֹ' (תהילים קטז, 15). והרצון אשר יש בינו ובין התרחשות הפעולה משך זמן הוא רצונות בני האדם, שכן האדם זקוק למשך זמן שבמהלכו יתכנן במחשבתו את המעשה שהוא מתכוון [לעשותו] עד שתתגבש אצלו הדעה שהיא היסוד למעשהו, ובנוסף לזה הוא זקוק לשהות כדי לבצע את כוונתו בצורה מתוקנת, שהרי הוא עושה אותו שלב שלב, וכל שכן אם מעכבים בעדו עיכובי הזמן וענייניו. בשעה שגרתו בעירי היתה לי במשך תקופה ארוכה הכוונה שיהיה בין אנשי דתנו מפרי עטי ספר תרגום התורה שיהיה עשוי כראוי, באופן שלא ידחה השכל ולא יפריכוהו המסורות. היססתי מלקבל על עצמי לעשות זאת, מחשש שאחשוף בפני האנשים את מסתרי דעתי משום שחשבתי שיש בארצות הרחוקות מעירי ספרי תרגום ברורים ערוכים היטב

שיעור 2: מה זה פירוש מקרא קראי?

אלמנטים בסיסיים של הדגם

מתור:

Jacob Mann, "A Tract by an Early Karaite Settler in Jerusalem." *The Jewish Quarterly Review* 12, no. 3 (1922): 257-98

קריאתו של דניאל אלקומסי לבוא לירושלים

ועתה אחינו ישראל בכל עריכם "על זאת חגרו שקים ספדו והלילו כי לא שב אף ה' מ'". ודע כי הנבלים אשר בישראל מדברים זה לזה: אין עלינו לבוא לירושלם עד שיקבצנו כאשר השליכנו וזה דבר המכעיסים ואוילים כי לולי גזר ה' עלינו מצוה. לבוא אל ירושלם מן המדינות במספד ותמרורים הלא בתבונתנו נדע כי על בל הנקצפים לבוא אל שער הקוצף להתחנן לו כאשר כתבתי למעלה ואף כי ציוה ה' לאנשי גלות לבוא אל ירושלם ולעמוד בתוכה למיד לפניו באבל ובצום ובכי ומספד ושק ותמרורים יומם ולילה.

...על כן עליכם אתם יראי ה' לבוא אל ירושלם ולשכון בה ולהיות שומרים משמרות עד יום בנין ירושלם ככ' ואל תת' דמי לו... ולא יאמר איך אלך אל ירושלם מפחד שודדים וגנבים ומאין לי מחיה בירוש'...? על כן עליכם אחינו יש' לצאת מכל המדינות אתם יראי ייי טרם היות הרעה ומהומת צרה בכל הארצות... והלא עמים חוץ מיש' באים מארבע קצוות אל ירוש' כל חודש וכל שנה ליראת אלהים, ומה לכם אחינו יש' כי אינכם עושים גם כדת עמי הארצות לבוא ולא גם להתפלל?

שיעור 3: מה כולל פירוש מקרא קראי?

ענייני לשון וספרות

פירוש יפת בן עלי להושע (מהד' פוליאק ושלסברג), עמ' 261-263

יפת בן עלי על "תרי-עשר": גישה ספרותית-היסטורית

הדבר הראשון שיש להקדים ולהזכירו, הוא סדר ספרי הנביאים הנזכרים, ונאמר, שהם חמישה-עשר נביאים, אשר כל אחד מהם קבע את קובץ נבואתו, והם: ישעיה, ירמיה ויחזקאל, ושניים-עשר אלה, אשר נבואותיהם כונסו בספר זה. והקדים את ספר ישעיה, ירמיה ויחזקאל לפני שנים-עשר הספרים האחרים, משני טעמים:

1. דבריהם [= של שלושת הנביאים הראשונים] ארוכים ו[אילו] דברי השנים-עשר קצרים, לפיכך הקדים והזכיר את נבואות השלושה בגלל אורכן;
2. מוטב לסדר את השנים-עשר הללו בזה אחר זה, ומכיוון שחגי וזכריה ומלאכי היו בבית שני, לא היה אפשר להקדימם [= את התרי עשר] לפני השלושה, דהיינו: ישעיה, ירמיה ויחזקאל. לכן הקדים את ישעיה לירמיה, והקדים את ירמיה ליחזקאל, לפי שכל אחד מהם קדם לאחר בזמן. וכן הוא ביחס לשנים-עשר אלה, כפי שנזכיר זאת בהמשך. לאחר שהזכרנו מה שמחייב הסדר, נזכיר גם את ההבדל ביניהם מבחינת הייחוס [= של הנביא], לפי שאנו מצאנו בהם שלושה אופנים:

1. אלה שייחס אותם לאביהם ולסבם.
2. אלה שלא ייחס אותם לאביהם ולא לסבם, אולם הזכיר את עירם.
3. אלה שלא הזכיר את אביהם ואף לא את עירם.

...

מאחר שהזכרנו את הטעון הזכרה בהקדמה, נתחיל בביאור משמעויות הפסוק ונאמר, שהוא אמר: "דבר ה' אשר היה". אין הבדל בין אומר: "וידבר" לבין אומר: "ויהי דבר ה'", וכן לבין אומר: "דבר ה' אשר היה". שלושה ביטויים אלה אינם שונים זה מזה במשמעותם.

פירושי מילים

שמות כא, 1-2

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיךָ. כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֶבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יָצֵא לְחֻפְּשֵׁי חֲנָם.

פירוש יוסף אבן נוח ואבו אלפרג' הרון לשמות כא, 1

ניתן לפרש את המילה "משפט" כמנהג וכנוהג, כגון כה עשה דוד וכה משפטו. (שפואל א' כז, 11) וניתן לפרשה כ"צורה חיצונית" כגון מה משפט האיש אשר עלה לקראתכם (על"ב א 7). וניתן לפרשה כהצלחה וכמעמד, כגון חי אל הסיר משפטי (איוב כז, 2). וניתן לפרשה כהנהגה נכונה כגון יכלכל דבריו במשפט (תהילים קיב, 5) ויש נספה בלא משפט (משלי יג, 23). המשמעות

הרווחת של המילה היא כלל או חוק, וזאת הכוונה כאן כאשר הוא אומר "משפטים". והם נחלקים לשלושה סוגים: א) כלל אודות מעשה מותר כגון וכי יפתח איש בור. כי יתן איש לרעהו והדומים להם. ב) כלל אודות מעשה מצווה על אדם, כגון ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף. ג) אודות מעשה רע ואסור כגון מכה איש ומת מות יומת. וגונב איש ומכרו. ודוגמאות דומות נוספות...

יוסף ואחיו: פירושים מסבירים הקשר

בראשית מה, 3-1

וְלֹא יָכַל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנְּצָבִים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל-אִישׁ מֵעֲלָיו. וְלֹא עָמַד אִישׁ אֹתוֹ בְּהִתְנַדֵּעַ יוֹסֵף אֶל אָחָיו. וַיִּתֵּן אֶת קִלּוֹ בְּבִכִי וַיִּשְׁמְעוּ מִצָּרִים וַיִּשְׁמַע בֵּית פְּרָעָה. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אֲבִי חִי. וְלֹא יִכְלּוּ אָחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנָיו.

פירוש יוסף אבן נוח ואבן אלפרג' הרון לבראשית מה, 2-1

(מה שאמר יהודה) היה כל כך עדין ונוגע ללבו של יוסף, בצורה שכבר לא יכל להחזיק את עצמו משלל הרגשות שהרגיש, כמו שכתוב "ולא יכל יוסף להתאפק" כלומר, יוסף לא היה מסוגל להתאפק מהבכּי, ולכן קרא לניצבים לפניו, כלומר, נעריו, הוציאו את כולם ממני... הדבר הראשון שעשה - הוא הרווה את צמאון רגשותיו בבכּי, בהבעת אהבה וגעגוע אליהם, בזכרון הימים שעברו, (וכך גרם ל) טיהור הנפש ובריאות הגוף. הרים את קולו בבכּי עד שנודע למצריים ואנשי פרעה, אבל הם לא יכלו להיכנס אליו לבדוק את מצבו, כיוון שהוא ציווה להוציא את כל האנשים מלפניו.

שיעור 4: מה כולל פירוש מקרא קראי?

סוגיות תיאולוגיות

דובר-נמען במקרא

בראשית יח, 17-19

וה' אָמַר הַמַּכְסָּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה. וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִיָּה לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרָכוּ בוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. כִּי יִדְעֹתֶיךָ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הִבִּיא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו.

פירוש יוסף אבן נוח ואבו אלפרג' הרון לבראשית יח, 17-19

ההסבר הסביר ביותר הוא שאברהם איננו הנמען בשלושת הפסוקים האלה, מפני שהתוכן שלהם איננו דיבור אליו או פנייה אליו, אלא לזולתו, בעניין מעמדו של אברהם אצל האל. ההסבר הסביר ביותר הוא שפסוקים אלו הם הודעה בעניין מעמדו של אברהם, למשה ע"ה, והציווי שיכתוב (מיל" "ירשום") זאת בתורה. אבל (מצד שני) לא ייתכן שאין אף נמען בו בזמן אשר אליו פונה האל, כגון מלאך, או משהו אחר. ולאחר מכן, הודיע זאת למשה, ומשה כתב אותו, כמו שאר הדברים הכלולים בתורה. זאת, מפני שהמשמעות הגלויה של הפסוקים היא שהיה דיבור אלוהי בכתובים האלה, וזה איננו נאות ללא נמען אשר שומע ומבין, כדי שדיבורו (של האל) יתעלה לא יהיה דבר ללא תועלת. ואם לא, הרי דומה שהוא דיבר אל הדוממים, וזה איננו אפשרי לגביו, ישתבח שמו.

ניתוח ספרותי: מטאפורה במקרא

שמות ז, 14-18

וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה כְּבֹד לֵב פְּרַעֲהַ מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם. לֶךְ אֶל פְּרַעֲהַ בְּבִקְרֵי הַנֶּה יֵצֵא הַמִּיָּמָה וְנִצְבָּתָ לְקִרְאָתוֹ עַל שְׂפַת הַיָּאֵר; וְהַמָּטָה אֲשֶׁר נִהַפְּךָ לְנַחֵשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי בְּמִדְבָּר וְהִנֵּה לֹא שָׁמַעְתָּ עִדְכָה. כֹּה אָמַר ה' בְּזֹאת תִּדְעַ כִּי אֲנִי ה': הִנֵּה אֲנִי מִכֶּה בַּמָּטָה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וְנִהַפְּכֻ לְדָם. וְהַדְּגָה אֲשֶׁר בַּיָּאֵר תָּמוּת וּבָאֵשׁ הַיָּאֵר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לְשִׁתּוֹת מַיִם מִן הַיָּאֵר.

פירוש יוסף אבן נוח ואבו אלפרג' הרון לשמות ז, 18

הביטוי ונלאו מצרים לשתות מים הוא שימוש מטאפורי, כיוון שאחרי שהמים הופכים לדם, לא נכון לתאר אדם כבלתי מסוגל לשתות את המים, שהרי אין מים, אלא דם - ומדובר על שתיית דם לכאורה. כוונת הביטוי, אם כן, היא שהם לא היו מסוגלים להפוך את הדם חזרה למים, כדי שיוכלו לשתות כרגיל. (המקרא) כינה אותם "מים" בשם המקורי, ועשה אותו דבר בפסוק (שמ' ז:21). זה דומה לכינוי התנין בשם "מטה" - כלומר, בשמו המקורי, בפסוק "ויבלע מטה אהרן את מטותם" (שמ' ז:12). (השימוש הזה) הוא ההיפך מכינוי הדבר על פי סופו, כמו "כי יפול הנופל" (דב' כב:8) "וטחני קמח" (ישע' מז:2) ודוגמאות נוספות.

צדק האל

בראשית יא, 9-1

וַיְהִי כֹל-הָאָרֶץ שָׁפָה אַחַת וּדְבָרִים אֶחָדִים. וַיְהִי בְּנִסְעֵם מִקְדָּם וַיִּמְצְאוּ בְקִעָה בְּאָרֶץ שְׁנַעַר וַיָּשׁוּבוּ שָׁם. וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ הֲבֵה נִלְבְּנָה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לְשִׂרְפָה וַתְּהִי לָהֶם הַלְבְּנָה לְאָבֹן וְהַחֲמֵר הָיָה לָהֶם לְחֵמֶר. וַיֹּאמְרוּ הֲבֵה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בְּשָׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נִפּוּץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ. וַיֹּרְדַה' לְרָאתָ אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם. וַיֹּאמֶר ה' הֵן עִם אֶחָד וְשָׁפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחֲלָם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא יִבְצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יִזְמֹו לַעֲשׂוֹת. הֲבֵה נִרְדָּה וְנִבְלָה שָׁם שְׂפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שֵׁפֶת רֵעֵהוּ. וַיִּפֹּץ ה' אֹתָם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לְבַנֵּת הָעִיר. עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בְּבֶל כִּי שָׁם בְּלַל ה' שְׂפַת כָּל הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הִפְיָצָם ה' עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ.

פירוש יוסף אבן נוח ואבו אלפרג' הרון לבראשית יא, 9-1

דע, שהסיפור הזה מעורר שאלות. הראשונה: אם נגיד שהאל יתעלה אפשר לשכלל להכיר בתועלת של זהירות מפגיעה, על-ידי פעולות של התקהלות יחד והימנעות מפיזור וריחוק; כיצד הביא דבר דומה לעונש על האנשים האלה בעקבות פעולתם בבניית העיר עם המגדל הגבוה כדי שייכנסו יחד אליו ולא יתפזרו בארץ ויפגעו. השנייה: כיצד שכחו את כל השפה שידעו קודם, האם היה שלילת ידיעתם בה, ואם לא, ניתן לטעון את טענת ה"צרפה" [=התערבות ישירה של האל במעשי אדם].

השלישית: כיצד יכול היה (האל) להשכיח מהם את כל השפה שידעו בצורה בלתי אמצעית, עד כדי כך שאדם לא יבין מחברו את מה שהבין תמול שלשום. והאם אין זו פגיעה ב(עיקרון ה) שכל השלם, שאזי ניתן לטעון נגדכם את מה שאומרים נגד המאמינים בגלגול נשמות, כשהם טוענים שהכאב שנגרם לבהמה ולילד הם עונש על חטאים שחטאו בעבר [=בגלגול קודם], ושאינם ידועים כיום. זה מוביל לאפשרות שאחד מאיתנו היה נסיך ששלט באזור רחב לפני עשרים שנה, ולאחר מכן שכח זאת כליל.

התשובה לשאלה הראשונה היא שלעיתים נקרים בפעולה כלשהי היבטים של המגונה, אשר בגללם, הפעולה הזאת יוצאת מגדר ההגדרה "טובה". אם זה נכון, ייתכן שבניסיון של האנשים האלה לבנות את העיר ולהתאסף בתוכה, היה היבט של עשיית המגונה, או שהיה בו הזנחת מצוות חובה, וכך הפעולה איננה בגדר "טובה". ומה שמחייב זאת הוא הציווי הקודם להם באומרו: 'שרצו בארץ ורבו בה' (בראשית ח, 17), אשר מחייב לפעול במרץ בארץ ולהתפרס בה. ואולי טמון בתוך הציווי הזה איסור על מה שהם עשו, כלומר ההתאספות יחד בבקעה אחת בארץ.

והתשובה לשאלה השנייה היא שיייתכן שהוא יתעלה הטיל ביניהם עוינות ויריבות אשר חיזקו את המניעים של כל קבוצה בהם להתרחק מאחותה וליצור שפה אשר לא יבינו אותה אחרים. ובמרוצת הזמן שכחו את רוב השפה הראשונה מפני שהם לא דיברו בה ומפני שהם אימצו את הדיבור בשפה השנייה. דומה הדבר לפרסי שעובר לגור בארצות הערבים, והוא שומע ומדבר תמיד ערבית בלבד, ללא שימוש בפרסית כלל. הוא בהכרח ישכח אחרי שנים רבות את רובה [של השפה הפרסית]. ואין בסיפור דבר שיוכיח ש[אי-יכולתם] להבין איש דברי חברו אירעה ביום או יומיים, שאם כן ניאלץ לקבל את עיקרון ה"מניעה", אשר משמעותו של מונח זה לפי הדוגלים בו הוא שהאל ירחיק את צח הלשון והמליץ בה מידיעת מה ש(אך) תמול שלשום היה שולט בו, באופן שיפסיק ליצור בו את הידע בו [=במה שהיה שולט בו, בשפה].

שיעור 5: איך המקרא כתוב? עניין קראי במבנה וסגנון

פתיחות וחתימות

בראשית ט, 7-1

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בְּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ. וּמִוֹרְאֵכֶם וְחַתְכֶם יְהִיָּה עֲלֵי כָל חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמַשׁ הָאָדָמָה וּבְכֹל דְּגֵי הַיָּם בְּיַדְכֶם נִתְּנוּ. כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי לָכֶם יְהִיָּה לְאֹכְלָהּ כִּיִּרְק עֵשֶׂב נִתַּתִּי לָכֶם אֶת כָּל. אִף בָּשָׂר בִּנְפֹשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכְלוּ. וְאִף אֶת דְּמַמְכֶם לִנְפְשֹׁתֵיכֶם אֲדַרְשׁ מִיַּד כָּל חַיָּה אֲדַרְשְׁנֹו וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֲדַרְשׁ אֶת נַפְשׁ הָאָדָם. שִׁפְף דָּם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּף כִּי בְצַלֵּם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם. וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שְׂרָצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ בָהּ.

פירוש יוסף אבן נוח ואבו אלפרג' הרון לבראשית ט, 7

הוא ניסח את הפסוק הזה כחתימת הדברים מעין פתיחתו אותם בדברו "ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ", (בראשית ט, 1) לפי מנהג המקרא במקומות רבים לחתום (קטע) בדומה להתחלתו.

כפילות כאמצעי לפיסוק

בראשית טז, 9-11

וַיִּמְצָאָהּ מְלֵאָה ה' עַל עֵינֵי הַמַּיִם בְּמִדְבָּר עַל הָעֵינִי בְּדֶרֶךְ שׁוּר. וַיֹּאמֶר הָגֵר שְׂפַחַת שְׂרֵי אִי מִזֶּה בָּאת וְאַנְהָ תִּלְכִּי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שְׂרֵי גְבֻרָתִי אֲנֹכִי בְּרַחַת. וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֵאָה ה' שׁוּבִי אֶל גְּבֻרָתְךָ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיךָ. וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֵאָה ה' הֲרַבָּה אֲרַבָּה אֶת זְרַעְךָ וְלֹא יִסְפָּר מֵרַב. וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֵאָה ה' הֲנָפָה הָרָה וְיִלְדֶתְךָ בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמַעֵאל כִּי שָׁמַע ה' אֶל עֲנִיָּהּ.

פירוש יוסף אבן נוח ואבו אלפרג' הרון לבראשית טז, 9-11

אמר לה שלוש אמירות שכל אחת מהן נפרדת מחברתה ולא נקשרת אליה, מפני שכל אחת כוללת עניין שאינו תלוי בעניין האחרת. קרוב לוודאי שכאשר מסתיימת האמירה האחת, הוא יקטע (את דבריו) ויאמר "הוי הגר, הרבה ארבה את זרעך (בראשית טז, 10), הוי הגר, הנך הרה (בראשית טז, 11)".

אין מוקדם ומאוחר בתורה

שמות יח, 1

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹּהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי-הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם.

פירוש יפת בן עלי על שמות יח, 1

לפי מנהג המקרא, כאשר הוא רוצה לחבר קטעים כדי לסדר את תוכנם בצורה הטובה ביותר כדי שלא יהיו מפוזרים, הוא אינו מכניס סיפור באמצע, אפילו אם זה היה מקומו הכרונולוגי (מילולית: אפילו אם הוא היה "אמצעי" מבחינת הזמן), אלא יעשה אחד מן השניים: או שיקדים את הסיפור כמו שעשה כאן, כאשר הוא הקדים את סיפור יתרו כדי לא לקטוע את העניינים שאליהם הוא כיוון (אחר כך), שהם חיבור המצוות ברצף בזו אחר זו; או שישים אותו בסוף אחרי סיום הסיפור שאותו התכוון לספר. דוגמה לכך נמצאת בנבואת ירמיהו, עליו השלום, על הגוים, אשר ניבא אודותם באותו זמן שבו ניבא אודות ישראל. (אבל) כאשר רצה לרשום אותה בכתב, הוא לא הכניס אותה באמצע, אלא השלים את כוונתו שהרי רצה לחבר את הנבואות אודות ישראל בזו אחר זו, עד סיומן, ולאחר מכן רשם בכתב את נבואתו על הגוים. וכאן הוא רשם את סיפור יתרו מפני שהרושם רוצה לעסוק במצוות וסיפורים שאירעו ברצף, וזהו סיפור קטן ומקוצר, ולכן הוא רשם אותו לפני (התאור של עשרת הדיברות המתחיל) "בחודש השלישי". אחרי שהקדמנו דברים כלליים אלה של הסיפור והסבר הטעם בכתיבתו במקום הזה, נחזור ונסביר את ענייניו של הפרק לפי מנהגנו על הסדר.

"הצורה הנאה ביותר"

בראשית כח, 10-5

וַיִּשְׁלַח יַצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיִּלְךָ פְּדָנָה אֲרָם אֶל לָבָן בֶּן בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי אֲחֵי רַבֵּקָה אִם יַעֲקֹב וְעִשָׂו. וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי בָרַךְ יַצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיִּשְׁלַח אֹתוֹ פְּדָנָה אֲרָם לְקַחֵת לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיֵּצֵא עָלָיו לֵאמֹר לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן. וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו וְאֵל אִמּוֹ וַיִּלְךָ פְּדָנָה אֲרָם. וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי רְעוּת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינָיו יַצְחָק אָבִיו. וַיִּלְךָ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מַחְלַת בֵּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֲבֵרָהָם אַחֹת נְבִיּוֹת עַל נָשָׁיו לֹא אִשָּׁה. וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיִּלְךָ חֲרָנָה.

פירוש יפת בן עלי על בראשית כח, 10

הוא כבר אמר לפניכן וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם, (בראשית כ, 7) והוא הכניס (את הפסוקים) וירא עשו כי רעות בנות כנען וג' וילך עשו (בראשית כח, 8-9) באמצע. לכן כאשר הוא רצה לפרט את הקורות שאירעו ליעקב, הוא חזר והתחיל בדברים דומים למה שהגיע אליו, בכדי ליצור רצף בין הדברים כדי שלא יהיה דיבור מפוזר אשר אינו אופייני לדברי התורה, שדרכה לערוך את העניינים בצורה הנאה ביותר. ואף על פי שהוא התחיל בזה כדי לקשר את הדברים, הרי החזרה מלמדת על שלושה עניינים (חדשים)... ולאלה הסיבות העורך התחיל בויצא יעקב.

עורך המקרא

בראשית יג, 10-1

וַיַּעַל אַבְרָם מִמְצָרִים הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנְּגֵבָה. וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֵה בְּפֹסֶף וּבְזָהָב. וַיִּלְךָ לְמִסְעָיו מִנְּגֵב וְעַד בֵּית אֵל עַד הַמָּקוֹם אֲשֶׁרֶהָ שֵׁם אֱהֵלָה בְּתַחֲלָה בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין הָעֵי. אֶל מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה שָׁם בְּרֵאשִׁיטָה וַיִּקְרָא שֵׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה'. וְגַם לְלוֹט הֵלְךָ אֶת

אֲבָרָם הָיָה צָאן וּבָקָר וְאֵהָלִים. וְלֹא נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לְשִׁבְתָּ יַחְדָּו כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ
לְשִׁבְתָּ יַחְדָּו. וַיְהִי רִיב בֵּין רְעֵי מְקֹנֵה אֲבָרָם וּבֵין רְעֵי מְקֹנֵה לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי אֲזַי יָשַׁב בְּאֶרֶץ.
וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֶל לוֹט אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רְעֵי וּבֵין רְעִיכָה כִּי אֲנִישִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ.
הֲלֹא כָל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפְרָד נָא מֵעָלַי אִם הַשְׂמָאל וְאִימְנָה וְאִם הַיָּמִין וְאֲשַׁמְאִלָּהּ. וַיֵּשֶׂא לוֹט
אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת כָּל כְּפַר הַיַּרְדֵּן כִּי כָלָה מִשְׁקָה לְפָנָי שַׁחַת ה' אֶת סְדוֹם וְאֶת עַמּוֹרָה כְּגֹן ה' כְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם בְּאֶכָה צֹעַר.

פירוש יוסף אבן נוח ואבן אלפרג' הרון לבראשית יג, 10

אמירתו "כי כלה משקה לפני שחת ה'": כוונתו שכבר הירדן הושקה מהמעיינות הרבים שלו, ושהוא היה בצורה הזאת לפני הפיכת סדום. לעומת זאת בזמנו של משה עליו השלום, היא היתה הרוסה, לפי הכתוב "והפך את הערים האל ואת כל הככר".